

הרחבה

האיור מתאר יישות מתרחבת ומתפשטת. החץ מראה שכיוון התנועה הוא קדימה, וככל שמתקדמים כך מתרחב תחום ההתעניינות.

מרגע שהחלטנו על מטרה לחשיבה, הדבר הבא הוא לחקור אותה ולהרחיב את מה שיש לנו לומר על-אודות המטרה.

- להרחיב את ההתבוננות בנקודה מסוימת;
- לחקור את העניין;
- לפתוח אותו;
- לומר עליו הרבה ככל האפשר;
- להיכנס לפרטים;
- לפרט עוד ועוד;
- מה עוד קשור לעניין?
- מה עוד ניתן לומר על כך?

כל אלה הן דרכים שונות להרחיב את החשיבה שלנו בתחום המטרה.

דוגמאות

1. לאחר שסיים את לימודיו היגר חברך מהארץ. אחרי זמן מה הוא חזר לכתוב לך ואינך שומע ממנו דבר במשך עשרים שנה. במקרה אתה פוגש בו שוב והוא שמח לפגוש בך. הוא נראה טוב ועשיר. אתה מעוניין לדעת הכול עליו, מה עלה בגורלו, במה הוא עוסק, האם יש לו משפחה וכו'. אתה רוצה שהוא יפרט את מה שעבר עליו מאז ראית אותו לאחרונה.
2. שני אנשים מתכננים שיט בקאז'אק. הם מתבוננים במפה ורואים נהר שלאורכו הם מתכוונים לשוט. כאשר מגיע הקיץ הם מעמיסים את הקאז'אק על מכוניתם ויוצאים לנהר. כשהם מגיעים הם מגלים שהנהר יבש בקיץ, וכך נהרסת חופשתם. הם לא טרחו להשיג די פרטים על הנהר. הם לא ניסו להרחיב את החשיבה שלהם בעניין זה.
3. בבית-ספר גדול מתקיימת שביתת תלמידים. הם מתנגדים לזמני לימוד קבועים. הם מציעים שיטה חדשה שתאפשר לקבוצות של תלמידים לבחור את זמני הלימוד שלהם ואת זמני חופשותיהם. מנסים את השיטה, אבל היא נכשלת, משום שההורים רוצים שחיהם יהיו מאורגנים ומשום שקשה לצפות מהמורים לעמוד תמיד לרשות התלמידים לפי נוחיותם. המתכננים לא הרחיבו את חשיבתם כך שתביא בחשבון את ההורים ואת המורים.

הרחבה

הרחבה אינה מושג קשה לתפיסה. תלמידים רגילים שהם מתבקשים לומר הרבה ככל האפשר על עניין מסוים. אולם תכלית השיעור היא לפתח את ההרגל להרחיב את המתשבה על מטרה ספציפית. קל למצוא הרבה מה לומר שעה שמשוטטים מעניין לעניין; אבל יש להשקיע מאמץ ומשמעת מסוימים אם ה"הרחבה" עומדת להתרחש בתוך מוקד המטרה.

הציור או הסמל במדריך לתלמיד ממחיש באופן תזותי את תהליך ההרחבה. החץ מסמן תנועה קדימה, והזרועות המתפרסות רומזות לשדה רחב יותר של תשומת-לב, יותר פרטים ופריסה רחבה יותר של העניין. בדומה לסמל של המטרה, גם הסמל של הרחבה יכול לשמש את המורה שעה שהוא מתקן חיבורים או עבודות אחרות בכתב: ציון סמל כזה בנקודת מסוימת בשולי עבודה כמוהו כאמירת המורה: "אמור עוד על כך, הבא פרטים נוספים".

מרגע שתשומת-הלב הופנתה אל "מטרת חשיבה", הדבר החשוב הבא הוא לראות מה ניתן לומר על מטרה זו. בשלב ההרחבה מחפשים פירוט מלא יותר. ומשום שעומדים להציע פירוט מלא בשלב ההרחבה, חיוני לדייק מאוד באשר למטרה. הבאת מלוא הפירוט בתחום הכללי של המטרה היא מטלה ענקית, שלא סביר שתיעשה ביעילות.

בדומה לשיעור הקודם, מובאות כאן דרכים שונות לביטוי פעולת ההרחבה. כמו קודם, לא כולן מבטאות בדיוק את אותו הקונצפט. חבל לבזבז זמן על דקויות סמנטיות. אפשר לעודד את התלמידים למצוא דרכים אחרות למימוש פעולת ההרחבה.

דוגמאות

בדיון על הדוגמאות, על המורה להתרכז בנטיית ליבם של התלמידים או בצורך שלהם לגלות עוד ועוד, ולא להדגיש עניינים שהבאתם בחשבון הוזנחה. הגישה שעל המורה לנקוט היא: "חישבו יותר לעומק על כך. שובו וחישבו על המטרה. היכנסו לפרטים נוספים".

בדיוק כפי שהמטרה היא חלק התמונה הכללית שבו עלינו למקד את תשומת-הלב, פעולת ההרחבה נועדה לתאר חלק זה — כשלעצמו וביחס לתמונה השלמה.

כיצד מרחיבים את החשיבה על עניין מסוים?

זהו חלק בעל חשיבות מרכזית. הוא כולל את הפעילויות הבאות:

1. לוודא שנשארים צמודים למטרה.
2. לומר הרבה ככל האפשר.
3. להציב תת-מטרות שיקלו עלינו לומר עוד ועוד.
4. להתבונן בנושא מזוויות ראייה רבות ככל האפשר.
5. לבדוק אם לא שכחנו משהו.

ניתן להרשות לתלמידים לבטא את התהליך הבסיסי במילים שלהם. ניתן להשתמש בדוגמאות של מצבים, אבל יש להקפיד שה"הרחבה" תהיה יותר מאשר רק "תארו בפרוטרוט".

סוגי הרחבה

סעיף זה חשוב כי הוא מראה שהרחבה היא יותר מאשר סתם תיאור. הרחבה לעומק היא כמו התבוננות בחלק של התמונה (המטרה), ניתוח אותו חלק, והפרדתו לחלקים קטנים יותר. היבט זה של ההרחבה כולל פירוט ותיאור. הרחבה לעומק היא התבוננות במטרה עצמה.

כיצד מרחיבים על נושא?

1. החשיבה שלכם חייבת להישאר ממוקדת במטרה ולא לנדוד ממנה לעניינים אחרים.
2. אימרו הרבה ככל האפשר על התחום של המטרה, תוך כניסה לפרטים רבים ככל האפשר.
3. הציבו מספר תת-מטרות או סעיפי-משנה והרחיבו בהם.
4. לכו סביב הנושא, והתבוננו בו מהיבטים שונים ורבים ככל האפשר.
5. חפשו אתר היבטים שטרם הרחבתם עליהם את הדיבור.

סוגי הרחבה

אנו יכולים להרחיב במספר דרכים:

עומק:	— ניתוח	רוחב:	— מה יש בסביבה
	— הפרדה לחלקים		— השטח, התמונה הכללית
	— פירוט		— חיפוש הקשר
	— תיאור		— אסוציאציות
חלופות:	— חלופות		— הגורמים המעורבים
	— דרכים אחרות להסתכל על כך		— ההשלכות
	— השוואות		

תרגול

1. "סיגריות מסוכנות לבריאות וצריך לאסור אותן". הרחב את הדיבור על אמירה זו.
  2. אישה עובדת בבנק בשעה ששודדים אותו. המשטרה מבקשת ממנה הצהרה והיא אומרת: "הם נכנסו וכיוונו אלינו אקדחים ואמרו לנו לתת להם את הכסף ואז הם יצאו". אילו הייתם אתם המשטרה, אילו שאלות הייתם שואלים אותה על-מנת לגרום לאישה להרחיב את ההצהרה שלה.
  3. "שישה מכתבים היו מונחים על מגש נחושת שהיה מונח על המדף בחדר הכניסה. הוא זיהה מיד אחד מן המכתבים. תוך שהוא אוכל את ארוחת הבוקר שכללה מיץ תפוזים, ביצה רכה, שתי פרוסות לחם קלוי בריבה וקפה, הוא קרא את המכתב. אתרי ארוחת הבוקר הוא לבש את מעיל הצמר, מישש את הכיס הימני לוודא שמפתחות מכוניתו נמצאים שם ויצא, כשהוא סוגר מאחוריו דלת צהובה. הוא נכנס למכוניתו וניסה להתניע אותה. בניסיון השלישי היא הותנעה. הוא נסע העירה והלך היישר לחנות, מקום שבו לא שמחו כל-כך לראותו. בהיותו במצב-רוח עליו, הוא זכר להיכנס אל הקצב כדי לקנות בשר לכלב הספניאל שלו שנקרא "רסטי". הוא נכנס למכוניתו ונהג הביתה".
- האם התיאור בקטע דלעיל מפורט דיו? אילו הוטל עליכם למתוח ביקורת על הקטע, באילו נקודות הייתם מבקשים פירוט נוסף?

הרחבה לרוחב מבקשת לראות כיצד חלק התמונה הנדון (המטרה) מתייחס אל השלם. כאן מתפשים את הקשר, את התמונה הכללית, את כל הסובב, את האסוציאציות הקשורות בנושא וכן כל דבר אחר שרוך בנושא. זוהי התבוננות בגורמים ובאנשים אחרים המעורבים. זוהי התבוננות בהשלכות.

הרחבה באמצעות "פתרונות חלופיים" היא החלק היצירתי של ה"הרחבה". כאן מתפשים חלופות. מוצאים דרכים אחרות להסתכל בנושא. עורכים השוואות. אין אנו מתבוננים במה שזה (עומק), או כיצד זה מתייחס לסביבה (רוחב), אלא במה שזה עשוי להיות (חלופות).

בהתאם לרמת התחכום של התלמידים, המורה יכול להדגיש יותר או פחות את הסעיף הזה. לגבי תלמידים צעירים ניתן להתעלם ממנו, אבל התלמידים הבוגרים והמוכשרים יותר חייבים להיות מסוגלים לבצע את המטלה: "פרטו לעומק" (או לרוחב, או בחלופות).

תרגול

(קראו את הסעיף תרגול המופיע בדפי המדריך לתלמיד).

תרגיל 1.

ניתן לבצע את התרגיל הראשון על בסיס קבוצתי או כיתודים. הקבוצה יכולה להחליט כיצד היא עומדת להרחיב את הדיבור על האמירה. ניתן להמחיש את הנושא באמצעות הרחבה של האמירה: "יתר זיהום האוויר העולמי הוא בעיה".

הרחבה:

- מדוע זוהי בעיה? (גידול מהיר של מידת הזיהום, אספקת מזון מוגבלת);
- האם בעיה זו קיימת בכל מקום? (שיעור ילודה גבוה בארצות שונות);
- האם המצב משתפר או מתמיר?
- האם ניתן לעשות משהו בנדון?
- מדוע זה קורה?
- האם אנשים מודעים לבעיה?

הזמן המוקצב לקבוצות הוא שלוש דקות, שבסופן המורה מאזין ל"הרחבה" של כל קבוצה. אם הערה כלשהי אינה נראית כהרחבה אמיתית של המטרה, אלא כנדידה לשטחים אחרים, על המורה להדגיש שההרחבה חייבת להיות ממוקדת במטרה.

תרגיל 2.

גם את התרגיל הזה ניתן לבצע על בסיס קבוצתי או יחידי (3-4 דקות). בתרגיל זה נדרשת רשימה של פרטי מידע שהמטרה עשויה לבקש מהאישה.

הצעות:

● מספר השודדים	● סוג האקדחים שבהם השתמשו
● גילם	● כמה זמן הם שהו בבנק
● המבטא, צורת הדיבור שלהם	● השיטה שבה נכנסו לבנק
● מה הם לבשו	● לקוחות אחרים שהיו אז בבנק
● האם תבשו מסכות	● מה ידוע על מכונית החילוץ
● האם גילו סימני עצבנות	● שמות שהשתמשו בהם.
● ההתמצאות שגילו במבנה הבנק ובסדריו	

תרגיל 3.

התלמידים יכולים לקרוא את הפסקה בעצמם, או המורה יכול לקרוא אותה בפניהם או לבקש מאחד התלמידים לקרוא אותה בקול רם. יש מקומות שבהם ניתן פירוט יתר, ובעוד שבמקומות אחרים חסרים פרטים. התלמידים מתבקשים להתמקד במקומות שבהם היו רוצים שהמחבר "ירחיב" וייתן פרטים נוספים. (לדוגמה, כיצד המתבר זיהה את המכתב, איזו חנות זו הייתה, מה קרה בחנות). לאחר מכן, אם הזמן ירשה, התלמידים (כקבוצה או כיתודים) יכולים להמציא בעצמם פרטים לגבי נקודות הדורשות הרחבה. כל אחד יכול לעשות "הרחבה" כרצונו.

4. אופניים חדשים יצאו לשוק, והפרסומת מדגישה את הנקודות הבאות:

- הם בעלי גלגל אחד במקום שניים.
- הם עשויים בעיקר מפלסטיק במקום ממתכת.
- ניתן להכניס אותם הביתה או למשרד.
- כאשר השכנים שלכם יראו אותם הם יקנאו בכם.
- תוכלו להתייחס אליהם כמעט כמו אל זוג נעליים מיוחד.

אילו מהנקודות הן פירוט לעומק, פירוט לרוחב או תלופות?

5. פוליטיקאים נבחרים לרוב באמצעות הצבעה; החלטות בישיבות עשויות להתקבל באמצעות הצבעה. פרטו בנושא ההצבעה: עומק, לרוחב, וחלופות.

פרויקטים

1. תחום המטרה הכללי לחשיבה הוא "נעליים". המטרה הספציפית היא "גודל הנעל". הרחיבו על מטרה זו.
2. העונש משמש לעתים קרובות כדרך לגרום לאנשים לציית לחוקים. הרחיבו בעניין ה"עונש" — ראשית לעומק, ואחר-כך לרוחב, ולבסוף בחלופות. בצעו כל אחת מפעולות אלה בנפרד.
3. אתם יצרנים של תכשיטים. ממציאיה באה אליכם ואומרת שהמציאה מחרוזת חדשה נפלאה, אבל עדיין אינה מוכנה להראות אותה לכם. איזו שאלה תוכלו לשאול? איך הייתם רוצים שהמציאה תרחיב בעניין המצאתה?

סיכום

אימרו הרבה ככל שתוכלו על מטרה זו.

תרגיל 4.

זהו תרגיל פשוט שניתן לבצעו במהירות. התלמידים מתבקשים לומר לאיזה סוג של הרחבה מתאימות האמירות. למשל, הגלגל האחד (לעומת שניים) וחומר הפלסטיק (לעומת מתכת) הם בבחינת פירוט לעומק; התגובה של השכנים היא הרחבה לרוחב; ההצעה שניתן להתייחס אל האופניים כאל זוג נעליים מיוחדת היא דרך חלופית להסתכל עליהם. האפשרות להכניס אותם הביתה עשויה להיות מסווגת תחת הרחבה לרוחב (שימוש) או הרחבה לעומק (גודל וצורה). פרטים נוספים בהקשר לאופניים ניתן לסווג תחת כותרות שונות. למשל, המהירות של האופניים תסווג תחת הכותרת הרחבה לרוחב (ביחס למרחק ולכלי רכב אחרים), אולם הדרך שבה משיגים את המהירות תהיה תחת הכותרת הרחבה לעומק.

תרגיל 5.

ניתן לבצע תרגיל זה על בסיס קבוצתי או יחידי. הזמן המוקצה לכך הוא 3-4 דקות. זהו תרגיל דומה לתרגיל הראשון, פרט לכך שהתלמידים מתבקשים להתייחס לכל סוג פירוט בנפרד ולכתוב משהו תחת הכותרת של כל סוג.

הצעות:

- עומק:** למי יש זכות הצבעה; ניצחון באמצעות רוב פשוט או רוב של שני שלישים; הצבעה חשאית או גלויה; בכתב או בהרמת יד; בעבור מה בוחרים; באיזו תכיפות; שיטת ספירת הקולות; טעויות ותרמיות, וכו'.
- רוחב:** המקרים שבהם מקיימים הצבעות; ההשלכות של ההצבעה; צדק וחוסר-צדק בהצבעה; הצבעה בממשלה; הצבעה בפוליטיקה; שני צדדים או יותר; שכנוע אנשים להצביע; בחירות וכו'.
- חלופות:** דיקטטורה; החלטה הנעשית בידי קבוצה קטנה; הצבעה על סוגיות במקום עבור אנשים; פשרה או הסכם על סוגיות במקום הצבעה.

פרויקטים

(קראו את הסעיף פרויקטים המופיע בדפי המדריך לתלמיד).

ניתן לבצע זאת במהלך השיעור בזמן המוקדש לפרויקטים, או כעבודה בכתב בשיעור, אם זה שיעור כפול. עבודת פרויקט נעשית בדרך-כלל על בסיס של יחיד והתפוקה היא בכתב. ניתן לנסות להשתמש באחד או יותר מפריטי הפרויקטים, בהתאם לזמן העומד לרשותכם. התלמידים עוסקים באותו נושא. את הנושא בוחר המורה או שהוא נבחר בהחלטת רוב.

פרויקט 1.

פרויקט זה דומה לתרגילים, פרט לכך שכאן המטרה יותר ספציפית. התלמידים מתבקשים להיצמד למטרה.

פרויקט 2.

דומה לתרגילים: ההרחבה חייבת להיעשות תחת שלוש הכותרות המשקפות את שלושת סוגי ההרחבה.

פרויקט 3.

התוצר הסופי כאן הוא רשימת שאלות שהתלמידים היו רוצים לשאול את הממציאה. התלמידים עשויים להתבקש גם להסביר מדוע הם רוצים לשאול שאלה זו ומה הם מצפים לגלות באמצעותה.

סיכום

ניתן לסכם את הנקודה המרכזית של השיעור כך:

אימרו הרבה ככל שתוכלו על המטרה הזו.

כל מה שאומרים או חושבים הוא פירוט והרחבה של המטרה במונחים של רוחב, עומק או חלופות.